

**Одржливост на правата на малцинствата во
македонскиот случај
Доц. Др. Јорданка Галева**

Одржливиот развој во правото и во политиките: патоказ за
достигнување на одржливиот развој на Обединетите Нации

6 јуни 2023

Правен Факултет, Универзитет „Гоце Делчев,, Штип

Тврдењата дека етничката хетерегоност е една од основните причини за политичка нестабилност и пречка за развојот во мултикултурните општества, предизвика поставување на нови хипотези, како онаа за **алтернативен развој**, кој се фокусира на етничката група и нејзиниот хабитат како потенцијални субјекти за развојот.

Претставниците од агенциите на Обединетите Нации заедно со научниците од различни општествени науки, развија нови пристапи за редефинирање на функцијата на развојот, вреднувајќи ја улогата на **културата и социјалната структура на индивидуите во општеството.**

Во септември 2015, сите 193 земји членки на Обединетите нации усвоија план за креирање на подобра политика, за да се стави крај на екстремната сиромаштија, нееднаквоста, неправдите и да се заштити нашата планета.

Целите за одржлив развој се основа на „Агендата 2030”

Социјална одржливост

Тргувајќи од целта на социјалната одржливост

-да се обезбеди намалување на разликите во општеството,

-афирмирање на еднаквоста во општеството,

-борба против сиромаштијата, и

-создавање основни услови за достоинство за секој човек

неопходно е да се создадат услови во правна, економска, па дури и културната рамка, како на локално, така и на национално и на глобално ниво.

Заштита на малцинствата - социјална одржливост- македонски случај

Еден од темелите на социјалната одржливост е застапен преку заштитата на малцинствата, особено преку обезбедување на нивните права и слободи во границите на утврдените закони.

Прашања:

Колку правата на малцинствата во македонскиот случај се одржливи?

Колку уставните измени се одржливо решение за придонес кон социјалната одржливост?

За да се одговори на ова прашање направена е анализа на уставните одредби за права на малцинствата и нивните измени

1. Конститутивен елемент

- **Преамбула 1991** – Македонија национална држава на македонскиот народ, во која се обезбедува целосна рамноправност и трајно сожителство со Албанците, Турците, Власите и Ромите и другите националности кои живеат во Република Македонија
- **Амандман 4:** „национална држава на македонскиот народ,, беше заменет со **„граѓани на Република Македонија, Македонскиот народ,,** додека гаранцијата за рамноправно и трајно сожителство со набројаните и не набројаните националности во претходниот текст, беше заменет со **„како и граѓаните кои живеат во нејзините граници кои се дел од албанскиот народ, турскиот народ, влашкиот народ, српскиот народ, ромскиот народ, бошњачкиот народ и другите,,**
- **Амандманот 34** со која се избришаа зборовите „како и граѓаните кои живеат во нејзините граници кои се,,

Со амандманот 4 се воведува граѓански принцип, кој сепак е етнички обоен и прави разлика на народ и делови од народи кои живеат во границите на РМ

Со амандманот 34: со отфрлање на зборовите „како и граѓаните,, си чини дека се отфрла поделбата на две категории на граѓани ставајќи го македонскиот народ и деловите на народите на исто конститутивно ниво.

Дали е ова одржливо решение за дефинирање на конститутивниот елемент?

- Вака поставена одредбата се чини дека преставува одржливо решение кои ги задоволува граѓаните од сите етнички заедници
- дека нема да подлежи на дополнителни измени, и
- дека е трајна и конечна

(предвидени со нови измени со воведување на нови делови од народи, на инсистирање на Бугарија)

2. Афирмирање на еднаквоста во општеството

Преамбула 1991: државата обезбедува рамноправност на македонскиот народ со набројаните националности...измените на Преамбулата не ја содржат рамноправноста, но истата се промовира со амандманот 6

Амандман 6: во членот 8 се додава нова темелна вредност која гласи: „соодветна и правична застапеност на граѓаните кои припаѓаат на сите заедници во органите на државната власт и другите јавни институции на сите нивоа,,.

На овој начин одредбата специфицира рамноправност пред се во одредени институции, односно во јавната сфера.

Примена и резултати

Почна да се применува уште од самиот почеток и сеуште се спроведува се додека не се постигне етничкиот баланс.

- Резултатите меѓутоа покажуваат дека спроведувањето не значи дека само по себе носи одржливи и ефикасни резултати.
- Постојат примери дека недискриминирањето на една заедница се прави на сметка на дискриминирање на друга заедница
- Мерит системот кој се промовира со Охридскиот рамковен договор и во законската регулатива се занемарува

Дали е ова одржливо решение за рамноправност?

- Можеби ваквото начело е одржливо од гледна точка на задоволување на правата на малцинствата и претставува решение за достигнување на баланс но истото не придонесува кон општиот развој.
- Се занемарува мерит системот
- Се вработува врз основа на етничка линија
- Потребно е да се повлече граница помеѓу јавната сфера, која е регулирана со универзално прифатените закони, и приватната сфера, која дозволува за слободно изразување на разликите

3. Етноразвој

Тезата за етноразвој подразбира процес на соодветен развој за една одредена етничка група во рамките на глобалното општество.

Оттука според ова гледиште етничките групи треба да имаат загарантирано право на политичко претставување, кое ќе овозможи партиципација во одлуките за прашањата кои се однесуваат на нив

Политичка партиципација - амандман 10

Во однос на политичката партиципација и донесување на одлуки кои се поврзани со прашања кои ги засегаат малцинствата, како и за одредени закони и функции беше воведено ново правило на гласање познато како Бадинтерово правило на гласање кое предвидува Собранието да одлучи со мнозинство гласови од присутните пратеници, при што мора да има мнозинство гласови од присутните пратеници кои припаѓаат на заедниците кои не се мнозинство во Република Македонија.

Согласно оваа одредба за закони кои директно ги засегаат културата, употребата на јазиците, образованието, личните документи и употребата на симболите, Собранието одлучува со примена на бадинтеровото правило.

Воведувањето на Бадинтеровото правило за гласање и формирањето на Комитетот за односи помеѓу заедниците на собраниско ниво и комисиите за односи меѓу заедниците на општинско ниво, **видно ја зголемија можноста за учеството на немнозинските заедници во одлучувачкиот политички процес** за одредени конкретни прашања.

Ваквото право овозможи, она што според концептот на етноразвојот се предвидува, слобода на избор на развој, кој ќе соодвествува на традиционална и културна различност на заедниците.

Примена и резултати

Резултатите од неговата примена покажуваат дека ова правило се почитува на национално ниво при донесување на одредбите кои се условени со бадинтеровото гласање, но не секогаш истото се почитува при донесување на одлуки на локално ниво.

Постојат примери на гласање кога не се присутни сите претставници од заедниците во општината или негово не применување при гласањето.

Дали е одржливо

Дали употреба на бадинтеровото правило е одржливо решение?

Општо гледано ако од една страна преставува инструмент кој на малцинствата им овозможува да директно одлучуваат во донесувањето на одредени политики, од друга страна можноста за ставање на вето, истовремено го прави инструмент на условување.

- Земајќи го во предвид концептот за етно-развој за кој зборува Ставенхаген, шведскиот економист Бјорн Хеттне, (Bjorn Hettne) наведува дека развојот може подобро да се обезбеди преку заштитата на културните, религиозните и јазични права во рамките на структурата на еден функционален систем.
- Вилијам Колинс смета дека за стабилноста и развојот на едно мултикултурно општество она што е битно е **изборот на јазична политика**. Неговата теза се состои во идејата дека секој јазик е израз на една одредена култура и дека секој избор на јазик оди секогаш во бенефиција на една јазична заедница.
- Според него, планирањето и јазичната политика се важни и треба да бидат формализирани преку образовни политики, политики за вработување и комуникации

4. Јазична политика

Во однос на употреба на јазикот членот 7 одредуваше дека службен јазик во Република Македонија е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо, додека во единиците на локалната самоуправа во кои мнозинство/значителен број живеат припадниците на националностите во службена употреба покрај македонскиот јазик и кирилското писмо, се и јазикот и писмото на националностите на начин утврдени со закон.

Оваа одредба беше заменета со амандманот 5 со кој се одредува дека „на целата територија во Република Македонија и во нејзините меѓународни односи службен јазик е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо, а дека друг јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните, исто така, е службен јазик и неговото писмо, како што е определено со овој член,,.

Согласно оваа одредба, во единиците на локалната самоуправа јазикот и писмото што го користат најмалку 20% од граѓаните е **службен јазик**, покрај македонскиот јазик и неговото кирилско писмо (за издавање на лични документи, во комуникацијата со подрачните единици на министерствата, во комуникација со министерствата, додека во органите на државната власт во Република Македонија службен јазик различен од македонскиот јазик, може да се користи во согласност со закон).

Покрај ова се одредува дека за употребата на јазиците и писмата на кои зборуваат помалку од 20% од граѓаните во единиците на локалната самоуправа, одлучуваат органите на единиците на локалната самоуправа.

Во однос на употреба на јазикот согласно амандманот 5 беа донесени неколку закони и измени на закони.

Во 2008 година беа донесени Законот за употреба на јазиците кои го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во РМ и во единиците на локалната самоуправа и Закон за заштита и унапредување на правата на припадниците на заедниците кои се помалку од 20% во РМ.

Во 2018 година беше донесен нов Закон за јазиците со кој се прошири употреба на другиот службен јазик, кој се употребува покрај македонскиот јазик. Имено согласно овој закон се одредува дека на целата територија на РМ и во нејзините меѓународни односи, службен јазик е македонскиот јазик и неговото кирилско писмо. Друг јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните (албански јазик), исто така, е службен јазик и неговото писмо, согласно законот.

Мислење на венецијанската комисија (бр. 946 / 2019).

Вака поставен, се чини дека Законот промовира двојазичност. Всушност, во согласност со Мислењето на Венецијанската комисија, постои недостиг на јасност и прецизност, затоа Комисијата го повика законодавецот да преиспита некоја одредба од Законот, особено во однос на двојазичноста во судските постапки и употребата на албанскиот јазик во внатрешните и меѓуинституционална комуникација – на пр. со ограничување на неговиот опсег на писмена официјална комуникација.

Покрај ова, се забележува дека не секогаш е јасно кои одредби од Законот се однесуваат на албанскиот јазик како јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните на национално ниво, а кои важат и за другите јазици на заедниците на заедниците.

Охридскиот договор како конститутивен документ на државноста

- Амандманот 34 го додаде Охридскиот рамковен договор во документите кои се набројани во Преамбулата, согласно кои граѓаните одлучија да ја конституираат државата.
- Да се напомене дека најголемите измени во однос на правата на малцинствата произлегоа токму од овој договор, со чие вметнување во преамбулата како темел врз кој се заснова државата, **договорот добива уште поголема правна важност.**
- Меѓутоа не значи дека треба да биде извор за постојани измени на уставот како највисок правен акт на државата

Колку правата на малцинствата во македонскиот случај се одржливи?

Колку уставните измени се одржливо решение за придонес кон социјалната одржливост?

Доколку постојано се менуваат и дополнуваат значи дека не е донесено одржливо решение. Наместо постојано да се изменуваат потребно е правилно да се применуваат во насока не само индивидуален развој туку и општествен.